

Завальнюк І.Я., доктор філологічних наук,
професор, декан факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського;

Богатько В.В., кандидат філологічних наук,
доцент кафедри методики філологічних дисциплін
факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

**СПЕЦИФІКА ВДОСКОНАЛЕННЯ МОВНОЇ ТА МОВЛЕННЄВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДИСЦИПЛІНИ
«УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ)»:
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті проаналізовано зміст понять «компетентність», «мовна компетентність», «мовленнєва компетентність», окреслено їхнє значення для студентів неспеціальних факультетів. Указано на проблеми формування мовленнєвого розвитку сучасної молоді. З'ясовано специфіку вдосконалення професійного мовлення студентів-нефілологів засобами дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Подано систему завдань, що спрямовані на формування мовної та мовленнєвої компетентностей майбутніх фахівців нефілологічного профілю. Окреслено найдієвіші форми контролю за рівнем навчальних досягнень студентів зі згаданої дисципліни, запропоновано зразки завдань для поточного й модульного контролів. Зроблено висновок про те, що для глибшого засвоєння мовних норм доцільно використовувати диференційовані завдання з неоднаковим ступенем складності, зокрема практично зорієнтовані, пошуково-дослідницькі та творчі.

Ключові слова: *компетентність, мовна компетентність, мовленнєва компетентність, практично зорієнтовані завдання, пошуково-дослідницькі завдання, творчі завдання, професійне мовлення.*

Основна мета сучасної освіти – відповідати актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства й держави, підготувати різнобічно розвиненого громадянина своєї країни, здатного до соціальної адаптації в суспільстві, самоосвіти й самовдосконалення. Саме тому наразі зріс попит на кваліфікованих спеціалістів, які мислять творчо і в умовах сучасного мінливого світу вміють не лише прогнозувати результати власної діяльності, а й моделювати її для досягнення поставлених цілей.

Незалежно від виду професійної діяльності майбутній спеціаліст має характеризуватися достатнім рівнем мовленнєвого розвитку. На сьогодні у форматі загальнонаукових тенденцій активізувалися дослідження мовлення як головного чинника формування свідомості й самосвідомості (Г. В. Колшанський, В. Ф. Петренко, Н. О. Фоміна), як засобу комунікації (В. В. Красних, Н. Д. Павлова, Т. О. Піроженко) та соціалізації особистості (Г. Ю. Божко, А. І. Донцов, Г. І. Резницька, О. С. Соколова).

Проблемі формування мовної особистості приділено значну увагу в дослідженнях Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, Ю. Караулова, Л. Мацько, М. Пентилюк, Л. Скуратівського, Е. Шелехової та ін. Особливо значущими є праці, у яких розглянуто сутність мовної особистості, розвиток таких її складників, як національно-мовна свідомість, мовні здібності, мовне чуття, мовний смак, мовно-ціннісні орієнтації. Компетентнісний аспект формування національно-мовної особистості недостатньо вивчений у вітчизняній лінгводидактиці. Потребує удокладнення й специфіка формування мовної та мовленнєвої компетентностей, окреслення шляхів їхнього поліпшення у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін, що й становить *актуальність* пропонованої розвідки.

Метою статті є визначення специфіки вдосконалення мовної та мовленнєвої компетентностей на заняттях із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Викладання лінгвістичних дисциплін у закладах вищої освіти не тільки сприяє її гуманізації, але й підвищує мовно-культурний рівень майбутньої

української інтелігенції [13]. Саме на розв'язання цієї проблеми й спрямовано навчальну дисципліну «Українська мова (за професійним спрямуванням)», у межах якої відбувається формування комунікативних компетентностей, тобто здатності застосовувати знання та вміння в реальній життєвій ситуації. Це досить динамічний процес засвоєння і модернізації професійного досвіду, що призводить до впровадження педагогічних інновацій, розвитку творчої індивідуальності та здатності адаптуватися до навколишнього середовища. Адже від професійного рівня фахівця будь-якої галузі безпосередньо залежить соціально-економічний та духовний розвиток суспільства.

Дотепер у лінгводидактиці немає єдиного трактування термінів «компетенція» і «компетентність». За визначенням теоретика компетентнісного підходу А. В. Хуторського, *компетенція* – це готовність людини до мобілізації знань, умінь і зовнішніх ресурсів для ефективної діяльності в конкретній життєвій ситуації. *Компетентність* – це сукупність особистісних якостей (ціннісних орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей), це здатність до діяльності в певній особистісно-значущій сфері [16].

Натомість дослідники М. Кабардов та Є. Арцишевська не розрізняють їх [6], водночас розмежовуючи поняття *компетенція* і *здатність*. Т. Симоненко, І. Гудзик [11; 4] витлумачують *компетентність* як більш загальне поняття, а *компетенцію* – як його складову. Вони чітко розмежовують їх і вважають, що ці терміни мають один латинський корінь, проте термін *компетентність* дещо ширше трактують у сучасній лінгвометодиці та лінгводидактиці [11, с. 11].

На нашу думку, *компетентність* – це певна сукупність особистісних якостей, сформованість певних навичок і умінь. Це відповідний досвід. Натомість *компетенція* – поняття вужче, яке характеризується глибокою обізнаністю в окремій галузі діяльності.

Активне застосування термінів *компетенція*, *компетентність* пов'язане з потребою модернізації змісту освіти, адже основними результатами діяльності освітнього закладу повинна стати не сукупність знань, умінь і навичок, а

система ключових компетентностей студентів в інтелектуальній, правовій, інформаційній та інших сферах.

Цікавим є міркування З. Бакум стосовно того, що теоретичною передумовою введення в лінгводидактику нового терміна *компетенція* є розмежування понять *мова* і *мовлення*. З огляду на зазначене, у теорії та практиці навчання мови виокремлюють мовну (лінгвістичну) та мовленнєву компетентності [1, с.186], дослідженнями яких займалися А. Богуш, О. Горошкіна, М. Пентилюк, Г. Шелехова.

Поняття *мовна компетенція/компетентність* до наукового обігу ввів американський мовознавець Н. Хомський, протиставляючи «знання мови» «використанню мови» [15, с. 25]. Послідовники Н. Хомського почали проектувати явище мовної компетентності/компетенції на мовця й процеси мовлення [3], що й зумовило розрізнення понять мовної та мовленнєвої компетентностей.

На сучасному етапі розвитку науки проблематика мовної, мовленнєвої (комунікативної) компетентностей розширює свій спектр. Ідеться про шляхи та методи їхнього формування у фахівців різних галузей знань (М. В. Девдера, О. А. Кучерук, Н. Д. Юрійчук), майбутніх учителів (І. М. Лапшина, Л. В. Любчак, О. І. Нещерет, Л. А. Онищук, Н. М. Шацька), про оптимальні шляхи розвитку іншомовної комунікативної компетентності (Н. В. Борисова, Л. М. Гріднева) тощо.

О. С. Ткачук визначає мовну компетенцію як потенціал лінгвістичних знань людини, сукупність правил аналізу й синтезу одиниць мови, які дають змогу користуватися мовною системою задля спілкування. Зміст мовної компетенції – це засвоєння категорій і одиниць мови та їхніх функцій, вивчення закономірностей і правил оволодіння системно-структурними утвореннями семантичного, синтаксичного, морфологічного, фонологічного характеру, потрібними для розуміння й побудови мовлення. Мовленнєва компетенція виявляється у виробленні вмінь користуватися усною й писемною мовою,

багатством її виражальних засобів залежно від мети і завдань висловлення, потреб соціуму [14, с. 157].

Мовна компетентність – це передумова становлення мовленнєвої компетентності, яка визначається суб'єктивним утворенням, що містить сукупність мовних і мовленнєвих знань. Мовленнєва компетентність – ширше утворення, що вміщує й мовну компетентність [8, с. 219].

Мовленнєву компетентність дослідники витлумачують по-різному. Її сутністю є знання про точність, адекватність, правильність використання мовних засобів у різностильових текстах і конситуаціях спілкування. У лінгводидактиці мовленнєву компетентність розглядають як мовленнєвий досвід (Є. Божович), дискурсну (дискурсивну) компетентність (Є. Бастрикова), лінгвістичну компетентність (Загальноєвропейські Рекомендації), володіння мовою (Ю. Апресян).

Мовленнєву компетентність як дію людини, спрямовану на сприйняття або конструювання тексту (усного чи писемного), що здійснюється в процесі мовленнєвої діяльності, розглядає М. Пентилюк [12]. А дослідниця О. Горошкіна мовленнєву компетентність витлумачує як практичне оволодіння мовою, її словниковим запасом, граматичним ладом, дотримання мовних норм в усних і писемних висловленнях [7].

Отже, можемо стверджувати, що мовленнєва компетентність – це мовленнєва діяльність людини, спрямована на сприйняття та породження мовленнєвих висловлень. Водночас це складова мовної особистості, що є показником соціального стану людини та її здатності застосовувати знання мови в процесі спілкування.

Свого часу Н. Тоцька зауважувала, що оволодіння основами будь-якої професії розпочинається з системи загальних і професійних знань, тобто з опанування «науковим дискурсом професії», або професійним мовленням [13, с. 62]. Для вільного володіння усною та писемною формами професійного спілкування студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової

термінології, знати основні складові професійного мовлення, з-поміж яких виокремлюють:

- знання етикету усного та писемного мовлення (перемовини, телефонна розмова, електронне листування);
- уміння доцільно послуговуватися різностильовими мовними засобами;
- уміння укладати й редагувати тексти ділових документів.

У процесі оволодіння складовими професійного мовлення на заняттях із дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» розвивається загальна культура студента, формуються уміння й навички досконалого володіння українською літературною мовою у фаховій сфері.

Для досягнення успіхів у комунікативній діяльності, достатньо мотивованій і зорієнтованій на результат, викладачі-практики, зазвичай, створюють власні, нерідко оригінальні навчально-методичні розробки (посібники, методичні рекомендації), що оптимізує процес навчання мови, сприяє індивідуалізації й диференціації викладу, полегшує засвоєння теоретичних понять дисципліни. Одним із таких посібників, достатньо апробованим у навчальному процесі, є методична розробка «Українська мова (за професійним спрямуванням). Модульний курс» (Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2017. – 281 с.), авторами якого є В. В. Богатько та Л. В. Прокопчук. Його призначення – допомогти студентам «оволодіти нормами сучасної української літературної мови, сприяти виробленню вмінь користуватися її невичерпними багатствами, основними засобами виразності залежно від комунікативних потреб» [2, с. 5].

Відповідно до навчальної програми курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» у посібнику виокремлено два змістових модулі: 1) «Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування. Наукова комунікація», 2) «Професійна комунікація», кожен із яких має теоретичний, практичний і контрольний блоки.

Матеріал *теоретичного* блоку містить виклад основних наукових положень про сутність та функції мови професійного спілкування, закони і

принципи спілкування; сучасні норми української літературної мови; комунікативні ознаки культури мови; основні ознаки функціональних стилів; відомості про технологію продукування професійних текстів. Різні за ступенем складності завдання *практичного* блоку (практично зорієнтовані, пошуково-дослідницькі, творчі) сприятимуть виробленню в студентів стійких практичних навичок використання мовних засобів відповідно до комунікативних намірів, уміння сприймати, створювати і редагувати тексти офіційно-ділового й наукового стилів.

Контрольний блок уміщує тестові завдання для самоконтролю та взаємоконтролю, які орієнтують студентів на глибоке осмислення теоретичного матеріалу, сприяють підвищенню рівня їхньої професійної компетентності.

Основні теоретичні поняття, передбачені програмою навчальної дисципліни, і розглянуті в посібнику, розтлумачені в його термінологічному словнику.

Роботу над культурою мовлення студентів проводимо з урахуванням двох аспектів: підвищення їхньої *загальномовної культури* і *фахової мовної культури*. Майбутній фахівець має досконало володіти понятійно-категоріальним апаратом певної сфери діяльності і відповідною йому системою термінів. Саме тому, опрацьовуючи термінологічну, фахову та інші групи лексики, звертаємо увагу на правопис, вимову й стилістичні функції аналізованих слів. Пропонуємо зразки *практично зорієнтованих завдань* з теми «Мовні норми» [2, с. 65– 67], що стосуються різних рівнів засвоєння мовних знань.

I. *Акцентні й орфоепічні норми* у сучасній українській літературній мові вже усталилися й відображені в найрізноманітніших словниках, проте в практиці усного мовлення трапляється аж надто багато грубих порушень цих норм, що знижує загальний рівень культури мовлення. Ці порушення пояснюються:

- впливом територіальних діалектів (особливо в наголошуванні дієслів): *несемо, веземо, ношу, роблю замість несемо, веземо, ношу, роблю*;

- недостатньою обізнаністю мовців із системою літературного наголосу;

- впливом близькоспоріднених мов: *ненависть* (замість *ненависть*), *рукопис* (замість *рукопис*) тощо [10, с. 45].

Завдання 1. Вимовте подані слова з правильним наголосом. Якщо можливі два наголоси, поясніть їхні функції (смыслорозрізнявальна, форморозрізнявальна).

Апостроф, бюлетень, випадок, вишиванка, вірші, вовняний, вогняний, водопровідний, глянцевий, джинсовий, довідник, донька, жадібний, запитання, квартал, новий, новина, об'єднання, помилки, разом, русло, середина, проста, український, уподобання, учення, фаховий, черговий.

Завдання 2. Прочитайте подані слова, визначте, у яких із них допущено порушення норм вимови:

[аја́кже], [бе^у си́умно], [в'іла], [в'ітчізна], [гру́пка], [дзве^у н'іти], [доц':і], [кні́жц'і], [лє́гк'іс'т'], [с'м'і́jet'с'а], [розжа́рити], [розказáти], [розу́мні́], [сти^е на́].

II. *Морфологічні норми* зазвичай регулюють вибір правильної граматичної форми [10, с. 72]. Проте нерідко виникають труднощі при творенні деяких іменникових чи прикметникових форм, відмінюванні числівників, правописі відмінкових закінчень тощо.

Завдання 3. Утворіть, де це можливо, форми вищого і найвищого ступенів порівняння прикметників. Укажіть, які помилки трапляються при їх утворенні.

Білосніжний, височенький, відомий, гарний, дорогий, дужий, німий, помаранчевий, ультрамодний, чудовий.

Завдання 4. Замініть числа словами. З'ясуйте особливості відмінювання цих числівників.

Заявки на участь у конкурсі надійшли від (197) студентів ВНЗ. Співбесіду проведено з (98) претендентами на цю посаду. Усім (204) студентам оголошено подяку. Депутат зустрівся з (754) виборцями. Парк розташований на (858) гектарах.

Завдання 5. Запишіть подані іменники у формі родового відмінка однини.

Поясніть правопис закінчень.

Абзац, акт, апарат, Байкал, біль, Буг, бузок, виняток, графік, Дністер, документ, журнал, звіт, Кавказ, інститут, інтерес, каталог, комітет, листопад, лікар, нежить, пластир, поверх, сектор, ступінь, текст, телефон, термін, Тернопіль, факультет.

III. Досконале володіння літературною мовою передбачає знання стилістичних норм, які регулюють вибір слова або синтаксичної конструкції відповідно до умов і мети спілкування. Знання стилістичних норм унеможливорює використання в певному функціональному стилі мовних засобів, характерних для іншого [10, с. 106–107].

Завдання 6. Запишіть словосполучення українською мовою, ураховуючи її іманентну специфіку.

А между тем, близится к концу, брать на учет, бросаться в глаза, в ближайшее время, в большинстве случаев, ведущая отрасль, в последнее время, в текущем году, задавать вопрос, заключать соглашение, каждый месяц, кстати, лучше всего, одерживать победу, несмотря на трудности, по многим причинам, по предъявлении, принимать участие, скользящий график, текущий счет, факт налицо, явная ошибка, ящик для писем.

Завдання 7. Відредагуйте словосполучення.

Багаточисельна аудиторія, діючий правопис, виписка з протоколу, вкладу у науку, включити до списку, запобігати помилок, збірка задач, згідно наказу, знаходиться у відрядженні, напрямок дослідження, наявні факти історії, нехтувати правилами моралі, одержати освіту, одержати перемогу, пам'ятник Шевченка, підводити підсумки, поверхнева критика, приступити до обговорення, ряд науковців, текучість кадрів, уява про творчість поета, являться студентом.

Такі завдання дають змогу проаналізувати специфіку слововживань на фонетико-орфоепічному, лексико-граматичному та стилістичному рівнях,

сформувати у студентів стійкі мовні і мовленнєві компетентності, потрібні у професійному спілкуванні.

Виконуючи *пошуково-дослідницькі завдання*, майбутні фахівці навчаються ставити мету і завдання дослідження, вибирати й використовувати оптимальні для цього методи, збирати й аналізувати інформацію, самостійно планувати діяльність за етапами, обґрунтовувати й власну думку. Подаємо зразки таких вправ.

Завдання 1. Користуючись словником паронімів, поєднайте подані слова зі словоформами, поданими в дужках, узгодивши, де потрібно, граматичні форми [2, с. 67].

Виконавський/виконавчий (*дисципліна, лист, комітет, мистецтво, влада*); гармонійний/гармонічний (*розвиток, коливання, стосунки, ряд*); діалектний/діалектичний (*особливості, єдність, мовлення, розвиток*); естетичний/естетський (*смак, манера, задум, принципи*); житейський/житійний (*суєта, література, мудрість*); змістовий/змістовний (*багатство, урок, відповідь, зв'язок*); комунікативний/комунікаційний (*роль, засіб, шлях*); ділянка/дільниця (*лікарська, землі, виборча, ниркова*).

Завдання 2. З'ясуйте значення поданих слів. За потреби звертайтеся до словника-довідника з культури української мови (автори: Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. – 3-тє вид., випр. – Київ : Знання, 2006) [2, с. 84–85].

Взаємини – відносини – стосунки – відношення – ставлення, виключення – виняток, витікати – впливати, декваліфікація – дискваліфікація, зумовлювати – обумовлювати, зараз – тепер – нині, крайній – останній, негода – пригода, особистий – особовий, печатка – печать, погіршення – погіршення, професійний – професіональний, рятувник – рятувальник, сплутати – спутати, туристичний – туристський.

Завдання 3. Доберіть до поданих слів українські відповідники. За потреби звертайтеся до «Словника іншомовних слів» [2, с. 85].

Альтруїзм, анулювати, генерація, евентуальний, імперативний, лімітувати, превентивний, сегрегація, тенденційний, тотальний, брифінг, колоквиум, бестселер, консенсус, абориген, преїскурант, субординація, спорадичний, філігранний, електорат, спікер, імпічмент, рейтинг, імплементация.

Завдання 4. З'ясуйте відмінність у значенні поданих паронімів. За потреби звертайтеся до «Словника паронімів» [2, с. 85].

Адрес – адреса, вихідний – висхідний, кампанія – компанія, людний – людяний, особовий – особистий, пам'ятник – пам'ятка, причинний – причиновий, змістовний – змістовий, україніка – україністика, поверховий – поверхневий, гарнітур – гарнітура, дискваліфікація – декваліфікація, виборний – виборчий, зумовлювати – обумовлювати, еміграція – імміграція, діалект – діалектика.

Завдання 5. Запишіть можливі етикетні формули вітання, які використовують українці. Зіставте їх зі словами і висловами іноземної мови, якою ви володієте [2, с. 90].

Завдання 6. Скориставшись словником власних імен (Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська. Власні імена людей. Словник-довідник. – Київ : Наук. думка, 1996), дізнайтеся значення свого імені і запишіть усі можливі зменшено-пестливі варіанти імен Вашої сім'ї [2, с. 90].

Розвитку дослідницької діяльності студентів може сприяти виконання *творчих завдань*, які варто пропонувати студентам диференційовано. Пропонуємо приклади таких завдань.

Завдання 1. Випишіть із газетних текстів 10 прикладів порушення мовних норм, поясніть причини помилок і запропонуйте правильний варіант. [2, с. 86].

Завдання 2. Складіть порадики однокласникам, який сприяв би ошляхетненню їхньої спілкувальної поведінки [2, с. 90].

Завдання 3. Сформулюйте поради щодо написання наукової статті авторіві-початківцю [2, с. 106].

Для формування навичок усного спілкування, зорієнтованого на професійну специфіку, розроблено низку нестандартних завдань. Зокрема:

Завдання 1. Прочитайте текст. Висловіть усно свої міркування щодо вміння поєднувати вербальні і невербальні мовні засоби під час публічного виступу [2, с. 165].

А чого тільки ми не виражаємо руками? Ми вимагаємо, обіцяємо, кличемо й проганяємо, погрожуємо, просимо, відмовляємо, захоплюємося, розкаюємося, лякаємося, наказуємо, підбадьоруємо, заохочуємо, звинувачуємо і прощаємо, зневажаємо, плещемо в долоні, благословляємо, принижуємо і звеличуємо, вшановуємо, радіємо, співчуваємо, сумуємо, дивуємося, вигукуємо. Стільки ж найрізноманітніших речей, як і за допомогою язика! Кивком голови ми погоджуємося, відмовляємо, вітаємо, вшановуємо, величаємо, запитуємо, виряджаємо, тішимося, пестимо, підкоряємося, погрожуємо, запевняємо, повідомляємо. А чого тільки не виражаємо ми за допомогою брів чи за допомогою плечей! Немає руху, який не говорив би і при тому мовою, зрозумілою усім без усякого навчання, цілком узвичаєною мовою (М. Монтень).

Завдання 2. Порівняйте зразки різних стилів, об'єднані спільною темою. Визначте, які мовні засоби формують стилістичні риси кожного тексту [2, с. 102–103].

I. У нашій мові – думки і мрії наших предків про волю і щастя, боротьба і звитяга, їхнє одвічне трудолюбство і мрійлива душа. Просте, рахманне слово несе людям Добро, Правду, Істину. Його не можна не любити, без нього не можна жити. Мова – це барвиста крайка, яка прослалася з глибини віків у майбуття, тримаючись за неї, ми долаємо перелоги і круті гори. Рідна мова слугує нам завжди. Словами щирими ми звіряємося в дружбі один одному й іншим народам, словами ніжними відкриваємо серце коханій, словом гострим і міцним, як криця, даємо відсіч ворогові.

Нас чарує музика слів...

Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою. Виплеканою, подарованою нам на віки вічні, щоб берегли, щоб леліяли, щоб розвивали далі.

Слова можуть об'єднувати і роз'єднувати, але злютовуюча, об'єднуюча сила їхня стократ дужча. У народу немає скарбу більшого, як його мова. І коли є загроза децицію втратити з того скарбу, нас проймає тривога. Як матір за рідну дитину, як дбайливого господаря за чистий лан. Така тривога сьогодні має під собою підстави. Тож маємо зробити все для того, щоб не згорнулися крила, щоб не обірвалася золота нитка, яка веде з давнини в наші дні (Ю. Мушкетик. Виступ на святі рідної мови в Полтаві).

II. Державна мова – закріплена традицією або законодавством мова, уживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у державних закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики. Термін з'явився у часи виникнення національних держав. В однонаціональних державах немає необхідності юридичного закріплення державної мови. У багатонаціональних країнах конституцією (законодавством) статус державної, як правило, закріплюється за мовою більшості населення. У деяких країнах відповідно до їхнього територіально-етнічного складу статус державних надано двом і більше мовам (напр., у Канаді – англійській і французькій). У демократичних країнах із статусом однієї мови як державної забороняється дискримінація громадян за мовною ознакою, носії інших мов мають право користуватися ними для задоволення своїх потреб (Українська мова. Енциклопедія).

III. Світоярівці у своїй самозакоханості й самозасліпленні вважали, що поза Дніпром немає України, бо ж думалося: Дніпро – як мова. Мово наша і Ріко наша! Невичерпна, вічна, молода, як весняне листя. Райдуги купаються в Дніпрі, небо змарніє від птаства, червоновишневі зорі горять угорі, земля стогне від тяжкості хлібів, громи вигуркочують над провереддю Ріки, і садки вишневі коло хат, і хрущі над вишнями, і червоно в небо устає новий псалом залізу, а над усім мова гримить, і шепоче, і ніжно лащить, і бунтується: «О

люди, люди небораки», і дух рве до бою, і діти просять «моні», а матері лебедіють над ними, і мружаться гаї, «леліє, віє, ласкавіє», і небо пахне сміхом. Мово українська, звідки прилетіла, як тут зросла, розцвіла й зарясніла? Чи пила ти воду з Дніпра, чи купалася в його ласкавих водах, чи злітала з його мільйоннокрилим птаством! Мова! Течеш вічно й вільно, як Ріка. «Тече вода в синє море, та не витікає...», а на ній човни золотії згуків, слів, мови – «Із сиво-сивої Давнини причалюють човни золотії» (П. Загребельний).

Для продукування теоретичних знань на практичних заняттях із «Української мови (за професійним спрямуванням)» використовуємо різні за складністю письмові завдання.

Завдання 1. Запишіть послідовно вислови, які є відповіддю на запитання:

1. *Про що треба дбати ораторові, щоб не зіпсувати враження від промови?*
2. *За яких умов промова буде доступною?*
3. *У чому полягає стислість мовлення оратора?* [2, с. 164–165].

Істинна стислість виразів полягає в тому, щоб говорити лише те, що достойне бути сказаним і, навпаки, не говорити того, про що кожен сам може подумати (*А. Шопенгауер*).

Одного неточного, невдало сказаного або хоча б погано висловленого слова іноді досить, щоб зіпсувати все враження (*А. Міцкевич*).

Оратор, який виступає перед певною аудиторією, повинен урахувати рівень її здібностей, інтересів і забобонів; інакше він даремно буде розраховувати на вплив серед її слухачів і на їхню прихильність (*Д. Юм*).

Оскільки оратор прагне до живого практичного впливу промови, він повинен урахувати місце, де виголошує промову, ступінь освіченості, рівень розуміння, характер слухачів (*Г. Гегель*).

Завдання 2. Прочитайте вислови Цицерона, відомого оратора античних часів, письмово розкрийте зміст одного з них [2, с. 163].

1. *Найкращий оратор є той, хто своїм словом і повчає слухачів, і дає насолоду, і справляє на них сильне враження. Вчити – обов'язок оратора, давати насолоду – честь, справляти ж сильне враження – необхідність.*

2. *Талант мені потрібен оброблений, як поле, не один раз зоране, а двічі й тричі, щоб тим ліпшими й більшими були його плоди; а обробка таланту – це досвід, це звичка слухати, читати, писати....*

3. *Ораторське мистецтво не може бути жалюгідним і блідим, а повинне бути приємним і розцвіченим найрізноманітнішими предметами, тому гарному ораторові варто багато про що почути, багато чого побачити, багато чого осмислити і засвоїти, а також багато чого перечитати...*

Такі усні й письмові завдання спрямовані передусім на перевірку рівня засвоєння теоретичного матеріалу, практичних умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися мовою в різних професійних і побутових ситуаціях.

Для індивідуалізації навчання, дієвого контролю за набутими мовними і мовленнєвими компетентностями вважаємо за доцільне впроваджувати в практику навчання *індивідуальні завдання, тестовий контроль*. Принагідно використовуємо авторський збірник тестів (Прокопчук Л. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Тестовий контроль: навчальний посібник / Л. В. Прокопчук, В. В. Богатько. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 143 с.), який уходить до навчально-методичного комплексу дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Посібник містить тестові завдання різного типу (відкриті й закриті) для поточного й модульного контролів, які оптимізують процес перевірки рівня засвоєння студентами теоретико-практичного матеріалу двох змістових модулів («Законодавчі та нормативно-стильові основи професійного спілкування. Наукова комунікація», «Професійна комунікація») названої дисципліни. Студентам запропоновано різні за ступенем складності (з частково сконструйованою чи несконструйованою відповіддю, із заздалегідь сконструйованою відповіддю: вибір відповіді за моделлю, установлення зв'язків тощо) тестові завдання закритого типу. Два варіанти завдань запобігають можливості списування.

Для прикладу:

Закриті тести

МОВНІ НОРМИ [9, с. 5–6].

1. Слова якого рядка наголошені правильно:

- а) пока́зник, об'єднáння, про́шарок, новина́, русло́;
- б) отáман, шляхо́м, па́ртер, ко́рисний, псевдо́нім;
- в) зага́дка, пере́пис, предме́т, типо́вий, терези́;
- г) кварта́л, че́рствіти, вершкові́й, донька́, ка́мбала.

2. Виберіть рядок, у якому всі слова мають наголос на другому складі:

- а) засу́ха, випадок, простий, центнер, терези;
- б) відомі́сть, вигода, помі́щик, дочка, коромисло;
- в) каталог, навчання, сантиметр, вимога, перепис;
- г) фаховий, зозла, мабу́ть, адже, ві́тчим.

3. У якому рядку всі неправильні конструкції?

- а) колишній учитель, існуюча мережа, досить часто;
- б) факт на лице, оплачувати проїзд, протягом року;
- в) вітальна адреса, у деякій мірі, поверхнева критика;
- г) у кінцевому підсумку, такі заходи, цей наказ.

4. Визначте рядок, у якому допущено помилку в правописі числівникових форм:

- а) п'ятдесяти, вісьмастами, трьох, тисячею, п'ятьома;
- б) чотирма, сімдесятьох, семисот, шістьмастами, вісьма;
- в) ста чотирьох, сімдесятьом, мільйону, дев'ятисот, сьома;
- г) восьмистами, чотирьма, шестистам, п'тидесяти, тридцяти.

5. У якому рядку неправильно поєднано числівники з іменниками:

- а) тридцять чотири гектара, сімсот грамів, два лимона;
- б) шестеро братів, півтори години, два рази;
- в) три відсотки, двоє дверей, шестеро курчат;
- г) обидві книги, дев'ятеро братів, перші поцілунки.

6. У якому рядку, залежно від значення, слово може мати закінчення -а (-я) або -у(-ю)?

- а) візит, нежить, абзац, обсяг, мороз;
- б) акт, буряк, алмаз, Вашингтон, термін;
- в) вибір, стіл, оркестр, ступінь, пункт;
- г) біль, сніг, варіант, листок, соняшник.

7. У яких словах порушено норми творення форм вищого і найвищого ступенів порівняння?

- а) вищий, кращий усіх, найдорожчий;
- б) сильніший, найкращий, найбільш дорогий;
- в) більш високий, добріший, кращий всіх;
- г) щонаймиліший, стрункіший, ліпший.

8. У якому рядку прислівники написані правильно?

- а) вряди-годи, по-нашому, по суті, нажаль, удень;
- б) коли-не-коли, доречі, по-одному, по-третє, дотепер;
- в) угору, на семеро, по-третє, кінець-кінцем, спідсподу;
- г) з дня на день, унічию, до побачення, уві сні, наяву.

9. У якому рядку в усіх словах спрощення закріплено на письмі?

- а) радіс...ний, аванпос...ний, невіс...ці, пес...ливий;
- б) ненавис...ний, очис...ний, балас...ний, хрус...нути;
- в) контрас...ний, капос...ний, рідкіс...ний, мес...ник;
- г) чес...ний, перс...ні, радіс...ний, шелес...нути.

Або ж: *Відкриті тести*

- Завершіть речення *Мовна норма – це ...*
- В українській мові виділяють такі типи норм ...
- *Орфоепічні норми регулюють правильність ...* Наведіть приклади.
- Які особливості вимови приголосних і сполучень приголосних звуків в

українській мові?

- *Акцентуаційні норми регулюють правильність...* Відповідь проілюструйте.

- Обґрунтуйте правильність твердження *Уміння розрізняти паронімічні слова – неодмінний складник культури мовлення.*

- Чим зумовлені помилки під час використання фразеологізмів?
- Завершіть речення *Морфологічні норми – це ...*
- Що варто пам'ятати під час вивчення роду невідмінюваних іменників?
- Назвіть типові помилки щодо вживання прикметникових форм.
- Чим зумовлені порушення синтаксичних норм? Відповідь обґрунтуйте [9, с. 114–115].

Отже, найбільш оптимальною формою контролю за навчальною діяльністю студентів у сучасних умовах є тестування – письмова відповідь на поставлене викладачем завдання. На думку вітчизняних методистів, переваги такої форми контролю полягають в об'єктивності оцінювання результатів навчальної діяльності, прозорості, можливості охопити перевіркою всіх студентів групи за короткий проміжок часу.

Нестандартність мислення, здатність орієнтуватися в ситуації спілкування, пропонувати переконливі аргументи розвиваємо й поглиблюємо під час вивчення *усного ділового спілкування*. На таких заняттях застосовуємо інтерактивні методи навчання, передусім проблемні та творчі завдання, роботу в парах, запитання від студента до викладача. За таких обставин студент змушений активніше здобувати, переробляти й реалізовувати навчальну інформацію, аніж цього вимагає традиційна методика. Прикладом може слугувати інтерактивна гра «*Мікрофон*», яку доцільно використати після оголошення теми й вступного слова викладача: «*Скажіть, чого ви очікуєте від заняття, зважаючи на його тему?*». Під час таких занять студенти демонструють належний рівень знань теоретичного матеріалу, ділові якості, що їх вимагають створені ситуації.

Отже, для вдосконалення мовної та мовленнєвої компетентностей майбутнього фахівця й успішного засвоєння дисципліни варто створити комфортні умови навчання, за яких кожен студент відчуватиме свою успішність, інтелектуальну спроможність. Пропоновані в статті й посібнику, частково процитованому в ній, практично зорієнтовані, пошуково-дослідницькі, творчі завдання сприяють поглибленню знань із дисципліни «Українська мова

(за професійним спрямуванням)». Вони вимагають від студента більшої зосередженості щодо виконання, уваги, креативного мислення. Переконані, що свідоме засвоєння мовних норм – запорука формування майбутньої професійної компетентності, яка вдало синтезує професіоналізм (спеціальну, методичну, психолого-педагогічну підготовку), творчість (відносин, власне процесу навчання, оптимального використання засобів, прийомів, методів навчання) і мистецтво (акторство й ораторство).

Список використаних джерел

1. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія / З. П. Бакум. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2008. – 338 с.
2. Богатько В. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Модульний курс : навчальний посібник / В. В. Богатько, Л. В. Прокопчук. – Вінниця : ФОП Корзун Д.Ю., 2017. – 281 с.
3. Вятютнев М. Н. Понятие о языковой компетенции в лингвистике и методике преподавания иностранных языков / М. Н. Вятютнев // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 6. – С. 55–64.
4. Гудзик И. Ф. Способствовать эффективному решению жизненных проблем / И. Ф. Гудзик // Русская словесность в школах Украины. – 2007. – № 4. – С. 12–15.
5. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання проф. С. Ю. Ніколаєва. – Київ : Ленвіт, 2003. – 273 с.
6. Кабардов М. К. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции / М. К. Кабардов, Е. В. Арцишевская // Вопросы психологии. – 1996. – № 1. – С. 349.
7. Культура мовлення вчителя-словесника / [Горошкіна О. М., Нікітіна А. В., Попова Л. О., Порохня Л. В., Рудіна О. М.]. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2007. – 112 с.

8. Ланова І. В. Формування мовленнєвої компетентності студентів – актуальна проблема вищої школи / І. В. Ланова // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія : Філологія. Педагогіка. Психологія. – Випуск 26. – 2013. – С. 216–219.
9. Прокопчук Л. В. Українська мова за професійним спрямуванням. Тестовий контроль / Л. В. Прокопчук, В. В. Богатько. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – 144 с.
10. Прокопчук Л. В. Культура мови. Модульний курс : навчальний посібник для студентів / Л. В. Прокопчук. – Вінниця : «фірма «Планер», 2012. – 296 с.
11. Симоненко Т. В. Теорія і практика професійної мовнокомунікативної компетенції студентів філологічних факультетів / Симоненко Т. В. – Черкаси : Вид. Вовчок О. Ю., 2006. – 328 с.
12. Словник-довідник з української лінгводидактики : навчальний посібник / [кол. авторів за ред М. Пентиліук]. – Київ : Ленвіт, 2003. – 149 с.
13. Тоцька Н. Методика роботи викладачів вищого технічного навчального закладу над українським професійним мовленням студентів / Н. Тоцька // Дивослово. – 2003. – №1. – С. 62–65.
14. Ткачук О. С. Мовно-мовленнєва компетенція на уроках української мови в початкових класах / О. С. Ткачук // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – Вип. 44. – С. 156–159.
15. Хомский Н. Язык и мышление / [уклад. і голов. ред. Бусел В. Т.; пер. с англ.; под ред. В. В. Раскина]. – Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1972. – 122 с.
16. Хуторской А. В. Современная дидактика: учебник для вузов / А. В. Хуторской. – С-Пб. : Питер, 2001. – 234 с.